

Sammanfattning – To the last drop

Vattenbrist har under flera år identifierats som ett av de största globala hoten sett till påverkan på samhället av World Economic Forum, bredvid risker som massförstörelsevapen, klimatförändringar och utbrott av smittsamma sjukdomar. Vattenbrist drabbar redan idag 40 procent av jordens befolkning, och väntas öka i takt med klimatförändringarna. Samtidigt har hållbar vattenanvändning identifierats som centralt för att uppnå Parisavtalets mål om att hålla den globala uppvärmningen väl under 2 grader med en strävan mot 1,5 grader.

Jordbruket konsumerar ungefär 70 procent av världens färskvatten. Det gör branschen till den största användaren av jordens vattentillgångar, vilket medför ett ansvar för företag verksamma i sektorn att hantera vattenbristen och de risker för mänskliga rättigheter som denna medför. Men medan många företag idag adresserar de risker som vattenbristen kan innebära för lönsamheten, förbises ofta risker för mänskliga rättigheter.

I den här rapporten analyseras olika vattenrelaterade människorättsrisker som är förknippade med produktionen av exportgrönsaker som färsk grön sparris och avokado från Ica-dalen i Peru. Rapporten granskar hur riskerna vad gäller mänskliga rättigheter hanteras av företag som köper grönsaker från området.

Trots att Peru är ett av Sydamerikas mest vattenstressade länder, är landet en ledande exportör av sparris. Medan en ökad efterfrågan på den vattenkrävande grödan har skapat både ekonomisk tillväxt och nya arbetstillfällen inom exportjordbruket under det senaste årtiondet, har ett ökat tryck på vattentillgångarna lett till en akut vattenkris för lokalsamhällen i landet. I ökenområdet Ica i södra Peru står jordbrukssektorn, som domineras av ett storskaligt exportjordbruk, för över 90 procent av den årliga grundvattenförbrukningen medan lokalbefolkningen i delar av området endast har tillgång till vatten under några timmar varje vecka.

Brist på vatten är en kränkning av en grundläggande mänsklig rättighet och inverkar även på uppfyllandet av flera andra rättigheter såsom rätten till mat, hälsa och en tillfredsställande levnadsstandard. Swedwatches granskning i Peru visar att vattenbristen slår hårt mot lokalbefolkningen i Ica-dalen, på flera olika sätt. Vattenbrist och låg vattenkvalitet orsakar hälsoproblem såsom diarréer och anemi. Konkurrens om vattnet har orsakat våldsamma konflikter och människorättsförsvarare som rapporterat om problemen har fått utstå hot och repressalier. Dessutom har småskaliga jordbrukare tvingats lämna sin mark på grund av sinande brunnar och svårigheter att vattna sina grödor. Effektiva klagomålsmekanismer och en inkluderande dialog mellan företagen och de drabbade lokalsamhällena saknas.

Medan de vattenrelaterade problemen är särskilt allvarliga, visar rapporten att exportjordbruket i Ica-dalen även inverkar negativt på arbetsrätten och på kvinnors och barns rättigheter. Trots att arbetsförhållandena på exportplantagerna har förbättrats under det senaste decenniet visar Swedwatches granskning att allvarliga kränkningar av arbetsrätten fortfarande förekommer. I intervjuer vittnar människor om oskäligen uppsägningar och trakasserier mot medlemmar i de få fackföreningar som finns. Brist på barnomsorg tvingar arbetstagare att låta äldre barn stanna hemma för att ta hand om yngre syskon, och avsaknaden av levnadslöner orsakar hälsorelaterade problem bland barn till plantagearbetare. Handelsförbundet AGAP (Association of Agricultural Producers Guild of Peru) instämde dock inte i Swedwatches slutsatser när de erbjöds att kommentera på rapporten utan underströk exportsektorns bidrag till fattigdomsminskning och arbetstillfällen.

Med utgångspunkt i FN:s vägledande principer om företag och mänskliga rättigheter samt OECD-FAO:s riktlinjer till företag i jordbruksrelaterade leverantörskedjor, *Guidance on responsible agricultural supply chains*, granskar rapporten vilket ansvar företag som köper jordbruksprodukter från Ica-dalen har och hur de lever upp till dessa riktlinjer. Rapporten tittar särskilt på sju svenska företag; detaljhandelsföretagen ICA, Axfood och Coop, grossisterna Martin & Servera och Menigo samt importörerna Everfresh och Ewerman. Rapporten drar slutsatsen att företagens uppföljning av leverantörernas efterlevnad av krav gällande mänskliga rättigheter brister, och att de behöver stärka sina processer för att genomföra risk- och konsekvensanalyser för mänskliga rättigheter, så kallad human rights due diligence (HRDD). Sådana analyser måste inkludera konsultationer med alla grupper av drabbade rättighetsinnehavare i syfte att fånga hela skalan av mänskliga rättigheter som riskeras att påverkas. I dag missar företagen många av de konsekvenser som vattenbristen medför. Inget av företagen har heller kunnat uppvisa att de har system på plats som är tillräckliga för att nå upp till grundläggande krav på HRDD i enlighet med FN:s vägledande principer.

Den negativa påverkan som påvisats i Ica-dalen är kopplad till hela exportjordbrukssektorn. Alla företag som köper frukt och grönsaker från Ica-dalen bör därför använda sitt inflytande för att hantera problemen, till exempel genom samarbete med andra aktörer i branschen, och ta ansvar genom hela leverantörskedjan. Att hantera den inverkan på mänskliga rättigheter som identifierats i den här rapporten är även grundläggande i arbetet för att uppfylla de globala hållbarhetsmålen, framför allt Mål 6 om rent vatten och sanitet.